

РЕЦЕНЗІЯ

**доктора юридичних наук, професора Ірини БАСИСТОЇ на дисертацію
Олексія РИЖОГО «Оцінка показань учасників кримінального
провадження в суді першої інстанції», подану на здобуття ступеня доктора
філософії зі спеціальності 081 Право**

Згоджуся з аксіоматичним твердженням колег, що суд, реалізуючи функцію правосуддя (вирішення справи), до жодної із сторін кримінального провадження не належить. Засада змагальності своєю метою має таку побудову кримінального провадження, за якої функція правосуддя (вирішення справи) відділена від функцій сторін (обвинувачення і захисту), які конкурують у правовому полі між собою. При цьому суду відведено керівне становище та на нього покладено обов'язок перевірити подані сторонами докази і саме задля цього його наділено ініціативністю у розумінні провадження судових дій не лише за клопотанням сторін (але обов'язку збирати додаткові докази вини чи невинуватості він не має). Активність суду необхідна для з'ясування обставин кримінального правопорушення, а у кінцевому результаті – для ухвалення законного, обґрунтованого і справедливого рішення (бо почасти пасивність сторін цього не дозволяє). Але ухваленню, як проміжних, так і кінцевих рішень передуює оцінка доказів (бо жоден доказ не має завчасно встановленої сили), яка здійснюється за внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин. У перебігу цієї розумової діяльності суддя (судді) керуються законом, оцінюючи кожен доказ з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів – з точки зору достатності та взаємозв'язку.

Серед процесуальних джерел доказів у частині 2 статті 84 КПК України поряд із речовими доказами, висновками експертів, документами значаться й показання, а також, серед іншого, їм законодавцем присвячено § 3 Глави 4 чинного КПК України.

Варто відзначити, що у порівнянні із КПК 1960 року у чинному КПК України дещо змінено акценти у значимості та співвіднесенні досудових та судових стадій кримінального провадження, а також підходи до тих фактичних даних, які отримуються у передбаченому КПК порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню, і які відповідно до частини 1 статті 84 КПК України є доказами. «Суд може обґрунтовувати свої висновки лише на показаннях, які він безпосередньо сприймав під час судового засідання, або отриманих у порядку, передбаченому статтею 225 КПК. Суд не вправі обґрунтовувати судові рішення показаннями, наданими слідчому, прокурору, або посилатися на них, крім порядку отримання показань, визначеного статтею 615 КПК» (частина 4 статті 95 КПК України).

З огляду наведеного, на шпальтах юридичних оглядів можемо ознайомитися із гідними науковими публікаціями автори яких загалом схильні вважати, що нині досудове розслідування є менш важливою стадією кримінального провадження, а відповідно і довіра до його результатів ставиться

під сумнів, що, як на мене, є вельми дискусійним. Або ж, що «спрощення процесуального фіксування показань під час досудового розслідування зумовлено, зокрема, тим, що вони не мають доказового значення в судовому розгляді, а тому й немає сенсу письмово їх фіксувати за умови фіксації технічними засобами (зрозуміло, якщо на цьому не наполягають учасники)» (у даному випадку мова ведеться про допит, який фіксується за допомогою технічних засобів, коли текст показань може не вноситися до відповідного протоколу допиту за умови, що жоден з учасників процесуальної дії не наполягає на цьому (частина 2 статті 104 КПК України). Як видається, то мета законодавця у даному випадку мала б бути (і сподіваюся є) більш глобальною – процесуальна економія та приведення кримінальної процесуальної діяльності, серед іншого, у відповідність до такої засади кримінального провадження, як безпосередність дослідження показань, речей і документів судом. Хоча й згоджуся, що законодавцем у чинному КПК України дещо нівельовано вартісність допиту на досудовому розслідуванні у порівнянні із КПК 1960 року та перенесено акценти на допити, які проводяться у суді. При цьому, варто розуміти, що отримані у перебігу допиту на досудовому розслідуванні відомості нерідко є вихідними даними для планування обшуків, оглядів, допитів інших учасників, слідчих експериментів, пред'явлень для впізнання та інших СРД і НСРД.

На сьогодні суд досліджує докази безпосередньо. Показання учасників кримінального провадження суд отримує усно (частина 1 статті 23 КПК). Свідчення учасників кримінального провадження суд отримує шляхом «судоговоріння». Згідно з частиною 2 статті 23 КПК України «не можуть бути визнані доказами відомості, що містяться в показаннях, речах і документах, які не були предметом безпосереднього дослідження суду, крім випадків, передбачених КПК України. Суд може прийняти як доказ показання осіб, які не дають їх безпосередньо в судовому засіданні, лише у випадках, передбачених КПК України (Законом встановлюються як винятки ті випадки, коли докази під час розслідування здобуваються в умовах судової процедури із забезпеченням права сторони захисту на перехресний допит, а також умовами воєнного стану диктується особливий режим кримінального провадження у якому допускається, що «...показання, отримані під час допиту свідка, потерпілого, у тому числі одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб, у кримінальному провадженні, що здійснюється в умовах воєнного стану, можуть бути використані як докази в суді виключно у випадку, якщо хід і результати такого допиту фіксувалися за допомогою доступних технічних засобів відеофіксації. Показання, отримані під час допиту підозрюваного, у тому числі одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб, у кримінальному провадженні, що здійснюється в умовах воєнного стану, можуть бути використані як докази в суді виключно у випадку, якщо у такому допиті брав участь захисник, а хід і результати проведення допиту фіксувалися за допомогою доступних технічних засобів відеофіксації» (ч.11 ст. 615 КПК України). Також варто підкреслити, що дослідники, які глибше опрацьовували це питання відзначають, що ЄСПЛ вирішив, що визнання судом допустимості протоколів зі стадії розслідування з

єдиною метою пред'явити свідкам їхні попередні свідчення, не можна вважати порушенням статті 6 ЄКПЛ («Ninn-Hansen v. Denmark»)).

Сторона обвинувачення зобов'язана забезпечити присутність під час судового розгляду свідків обвинувачення з метою реалізації права сторони захисту на допит перед незалежним та неупередженим судом (частина 3 статті 23 КПК). Тобто безпосередність дослідження показань, речей і документів виявляється в тому, що суддя повинен особисто і безпосередньо в судовому засіданні їх досліджувати і на підставі цього зробити висновок про їх належність, допустимість, достовірність і достатність їх сукупності. Варто цілком погодитися із точкою зору, що допити, що проводяться судом, є безпосереднім видом дослідження доказів. Хоча з криміналістичних та психологічних позицій у процесі всіх допитів здійснюється опосередковане пізнання обставин учиненого діяння.

Загалом, відповідно до частини 1 статті 95 КПК України показання – це відомості, які надаються в усній або письмовій формі під час допиту підозрюваним, обвинуваченим, свідком, потерпілим, експертом щодо відомих їм обставин у кримінальному провадженні, що мають значення для цього кримінального провадження. Щодо підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого, то давати показання це їх право, щодо свідка та експерта це їх обов'язок. Отож із такого законодавчого положення начебто слідує, що лише у перебігу допиту можна здобути показання. Але у наукових публікаціях та на рівні дисертаційних досліджень зверталася увага, що показання отримуються також і в ході інших слідчих та судових дій. Згоджуся, що означена законодавча дефініція показань в кримінальному провадженні в якості їх іманентної ознаки включає процесуальний порядок їх отримання – в ході допиту. При цьому, враховуючи й інші положення чинного КПК України та все викладене вище, не можливо заперечити й той факт, що твердження учасника слідчої (розшукової) дії, які зроблені не лише під час допиту, а й під час проведення слідчого експерименту, проведення експертизи тощо є показаннями такого учасника слідчої (розшукової) дії у значенні статті 23 КПК України. При цьому, відповідно до положень частини 4 статті 95 КПК, при відсутності виняткових випадків, суд не вправі обґрунтовувати судові рішення показаннями, наданими слідчому, прокурору, або посилатися на них. *Тому суд повинен безпосередньо в ході відповідного допиту отримати усно показання, які б розкривали суть і зміст означених вище тверджень учасника слідчої (розшукової) дії, які зроблені під час допиту, проведення слідчого експерименту, проведення експертизи тощо та дослідити їх. Варто застерегти, що у процесі такого дослідження показань судом слід розмежовувати його із дослідженням документів, адже при означеній діяльності суду жодним чином не виключається безпосереднє дослідження ним і документів (до яких, серед іншого, відповідно до пункту 3 частини 2 статті 99 КПК України належать й протоколи процесуальних дій та додатки до них...).* Протоколи слідчих (розшукових) дій та інші долучені до матеріалів кримінального провадження документи, якщо в них викладені чи посвідчені відомості, що мають значення для встановлення фактів і обставин кримінального провадження, повинні бути оголошені в судовому засіданні за

ініціативою суду або за клопотанням учасників судового провадження та пред'явлені для ознайомлення учасникам судового провадження, а в разі необхідності – також іншим учасникам кримінального провадження (частина 1 статті 358 КПК України).

З огляду на такий стан речей, **актуальність рецензованої дисертації є беззаперечною**, адже Олексій Анатолійович поставив перед собою амбітні завдання, зокрема щодо з'ясування стану дослідження проблем оцінки показань у кримінальному провадженні; окреслення філософсько-методологічних засад наукового дослідження проблем оцінки показань у суді першої інстанції; розкриття концептуальних підходів щодо показань учасників кримінального провадження як джерела доказів; з'ясування правової природи оцінки показань учасників кримінального провадження, як елемента процесу доказування та визначення критеріїв означеної діяльності; огляду міжнародних стандартів оцінки показань учасників кримінального провадження в суді першої інстанції; розкриття змісту оцінки показань обвинуваченого в суді першої інстанції; визначення особливостей оцінки показань потерпілого під час підготовчого судового провадження та судового розгляду; окреслення сутності оцінки показань свідка в суді першої інстанції; з'ясування можливості оцінки та використання показань експерта при прийнятті рішень у суді першої інстанції (стор. 16 дисертації), які, на погляд рецензента, практично успішно вирішив.

Зазначаючи про актуальність рецензованої наукової праці, **її наукову новизну**, справедливим буде відзначити, що все ж певна кількість наукових розвідок присвячувалась суміжним проблематикам, окремі з них вельми близькі із розглядуваною та виконані за аналогічною з рецензованою дисертацією науковою спеціальністю й також за умов чинності КПК 2012 року. За кількісною ознакою та обсягом виділю наукові праці таких дослідників, як В.В. Вапнярчук, В.Г. Гончаренко, Д.В. Давидова, О.І. Коровайко, В.Я. Корсун, О.В. Литвин, О.В. Малахова, Т.М. Мирошніченко, О.С. Осетрова, А.А. Павлишин, А.В. Панова, В. О. Попелюшко, Ю.М. Серeda, Д.Б. Сергєєва, Х.Р. Слюсарчук, М.І. Станкович, А.С. Степаненко, Х.Р. Тайлієва, В.В. Тютюнник, І.Л. Чупрікова, Б.В. Шабаровський, М.І. Шевчук, М.Є. Шумило. Якщо задатися питанням, чи Олексій Анатолійович використав належним чином науковий приріст у кримінальній процесуальній доктрині від праці цих дослідників, то моя відповідь буде ствердною, бо на шпальтах рецензованої мною дисертації тенденція продовження започаткованої ними, а почасти і набулої подальшого розвитку наукової дискусії чітко простежується. Із гідною долею уваги підійшов здобувач і до тих аналізів, умовиводів та новацій, якими наповнені монографії О.Г. Дехтяр «Засада безпосередності дослідження показань, речей і документів та її реалізація у кримінальному провадженні» (Одеса, 2014) та О.П. Трохлюк «Реалізація засади забезпечення доведення винуватості в кримінальному процесі України» (Київ, 2017).., бо їх дотичність до тих завдань, які поставив перед собою Олексій Анатолійович у дисертації є очевидною. Відомо нашому здобувачеві й про той кут зору, під яким досліджували докази В.М. Бабунич, Н.М. Максимішин та О.П. Острійчук.

Згоджуюся із таким умовисновком автора, що у кінцевому результаті, як на рівні доктринальних підходів, так і чинного кримінального процесуального законодавства, все ж таки, залишилася ціла низка прогалин та колізій, котрі пов'язані з таким крайнім етапом судового розгляду та, логічне, й наслідком оцінки доказів, як прийняття відповідних підсумкових рішень в першій інстанції (стор. 36-37 дисертації).

Обґрунтованість, достовірність та новизна представлених результатів проведених досліджень.

Автор стверджує «...що робота є одним із перших комплексних монографічних досліджень оцінки показань учасників кримінального провадження в суді першої інстанції» (стор. 18 дисертації) і результати вивчення шпальт цієї наукової розвідки фактично змушують мене погодитися із дисертантом. Бо на відміну від тих, хто у цій царині випередив Олексія Анатолійовича, наш здобувач зумів поєднати науковий приріст від досліджень попередників, потреби практики (бо аналізував, як судові рішення національних судів так і ЄСПЛ, встановлював через опитування суддів, прокурорів та адвокатів затребуваність наукового обґрунтування певних процесуальних аспектів у цій царині) та власні авторські підходи до тих проблем, які назріли у цій царині за умов звичного режиму кримінального провадження, а також його здійснення за умов воєнного стану тощо. Для обґрунтування власних підходів до вирішення задекларованої проблематика значну позитивну роль відіграла й вдало скомпонована емпірична база. *При цьому, одразу підкреслю, що рішення ЄСПЛ не варто відносити до неї (див. стор. 18 дисертації), бо вони є складовою нормативно-правової та інформаційної основи для досліджень кримінального процесуального спрямування. Хоча й не всі науковці поділяють саме такий підхід.*

Отож, за результатами дослідження сформульовано та обґрунтовано низку важливих положень, висновків і пропозицій, які конкретизують новизну отриманих результатів щодо розуміння показань, як джерела доказів у кримінальному провадженні та процесуальних можливостей їх отримання, а також стосуються: періодизації нормативно-правової та доктринальної генези оцінки показань; неможливості визнання допустимими показань з чужих слів, отриманих від неповнолітньої, малолітньої особи; здійснення судом не лише під час судового розгляду, а й при ухваленні проміжних та кінцевих рішень у підготовчому судовому засіданні оцінки показань (стор. 18, висновки до розділів та загальні висновки).

Інші положення, котрі задекларовано у науковій новизні є такими, що удосконалені Олексієм Анатолійовичем та набули подальшого розвитку у порівнянні із досягненнями його попередників. Серед них варто виділити такі, як розмежування «показань» і «пояснень» та доведення підставності цього; аргументація ситуацій, коли варто розглядати показання, як особистий доказ; групування аспектів діяльності суду з оцінки показань обвинуваченого в першій інстанції; обґрунтування можливості отримувати показання і від експерта; аргументація подальшої імплементації та дотримання міжнародних стандартів оцінки судом показань.

Певний вплив на формування результатів наукового пошуку справив і той факт, що здобувач має власний практичний досвід роботи у царині тих практичних проблем, які й намагається вирішити на шпальтах рецензованої мною дисертації.

Оцінка змісту дисертації, рівня виконання поставлених завдань та оволодіння методологією наукової діяльності. Дисертація підготовлена на належному науковому рівні. Простежується кореляційний зв'язок між завданнями, отриманими пунктами наукової новизни та висновками в рамках задекларованого предмета дослідження та поставленої перед собою Олексієм Анатолійовичем мети. Робота включає три розділи, які налічують в собі 9 підрозділів, і ця конструкція дозволила її автору через філософсько-методологічні засади дослідження донести до читача такі аспекти задекларованої проблематики, як стан наукової розробки питань оцінки показань у кримінальному провадженні; показання учасників кримінального провадження як джерело доказів; поняття і критерії оцінки показань учасників кримінального провадження як елемента процесу доказування; міжнародні стандарти оцінки показань учасників кримінального провадження; оцінка показань обвинуваченого, потерпілого, свідка, експерта.

Загалом текст дисертації засвідчує належний рівень оволодіння Олексієм Анатолійовичем методологією наукової діяльності та, як результат – вірне застосування ним цього інструментарію (діалектичного, герменевтичного, загальнонаукових та спеціально-наукових методів) у перебігу проведення наукового дослідження

Отож, наповнення **першого розділу роботи «Теоретико-методологічні засади дослідження оцінки судом показань учасників кримінального провадження»** повністю відповідає його назві. При загальній позитивній оцінці авторських переконань і використаних для їх обґрунтування та формування методів, *одразу зазначу власну незгоду із тим концептуальним підходом, який обраний автором для донесення до наукової спільноти стану наукової розробки питань оцінки показань у кримінальному провадженні. Так, поряд з тим, що у науковій новизні на стор. 18 дисертації цілком вірно значиться, що «здійснено періодизацію нормативно-правової та доктринальної генези оцінки показань у кримінальному провадженні України в суді першої інстанції на період до 1919 р., міжвоєнний період, період УРСР, перехідний та новітній періоди...», вичиткою тексту підрозділу 1.1. встановлено, що Олексієм Анатолійовичем основний акцент зроблено на «...дореволюційний (1896-1917 рр.) та радянський (1918-1991 рр.) періоди...», як про це ним вже зазначено у анотації до роботи та у висновках до неї (стор. 2, 45-46, 166 дисертації). Завжди намагаюся за таких реалій рекомендувати авторам спробувати розглянути історичний етап під кутом зору руйнаційного впливу радянського режиму, який успішно нищив все те прогресивне, що було створене до його запровадження, зокрема, і в царині судового розгляду та тих демократичних засад реалізації судочинства, які ним нівелювалися. Не достатньо кількома фразами охарактеризувати радянський і пострадянський періоди у «розвитку» кримінально-процесуальної доктрини та кримінально-процесуального законодавства як констатацію факту... Задля*

виокремлення наявних позитивних тенденцій судівництва, підвалини яких закладалися принаймні ще з середини XVI століття, а пізніше успішно нехтувалися, розпиналися та нівечилися радянською владою, настійно раджу, констатувати їх, хоча б побіжно, крізь призму розгляду основних рис процесуального права на українських землях за звичаєвим правом; правового регулювання процесуальних відносин у період Української державності в середині XVI ст.–XVIII ст.; у період Австрійської (Австро-Угорської) монархії, а також за період Українського державотворення (1917-1920 роки, УНР за Центральної Ради; в Українській Державі П. Скоропадського; УНР за Директорії; ЗУНР) та в міжвоєнний період (1919-1939 роки). Звісно, що потрібно так компоувати цей аналіз та синтез, щоб не вийти за межі дозволеного обсягу дисертації. Вірю, що ознайомлення із шпальтами навчального посібника професора І.Й. Бойка «Історія правового регулювання цивільних, кримінальних та процесуальних відносин в Україні (IX–XX ст.)» (Львів, 2014), як і з іншими посібниками, монографіями, періодичними джерелами у цьому завданні допомогло б та дозволило переконати читача, принаймні я у цьому утвердилася, що період радянської України далеко не був прогресивним для розвитку демократичних ідей судівництва.

Другий розділ роботи «Загальна характеристика показань учасників кримінального провадження та їх оцінки в суді першої інстанції» формують такі підрозділи, як показання учасників кримінального провадження як джерело доказів; поняття і критерії оцінки показань учасників кримінального провадження як елемента процесу доказування та міжнародні стандарти оцінки показань учасників кримінального провадження.

На стор. 52 дисертації здобувач, проаналізувавши цілу низку, як схожих, так і протилежних переконань науковців щодо віднесеності певної інформації до показань, констатує, що «...під показаннями учасника кримінального провадження слід розуміти виключно ті відомості, які були отримані у передбаченому законом порядку, під час допиту, зокрема й таких його видів, як одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб, перехресний допит, допит особи в порядку ст. 225 КПК України, допит у режимі відеоконференції». Це авторська позиція, котра заслуговує на увагу. Але поряд з цим позитивом, має заперечення викликає така категорична авторська теза, що «у чинному законодавстві поняття показань не визначено» (стор. 49 дисертації), хоча вже на стор. 50 дисертації йде мова про частину 1 статті 95 КПК України та дослівно значиться, що ця частина статті 95 КПК України «...визначає показання як відомості...». Ба більше того, 52-га сторінка завершується абзацом, котрий розпочинається зі слів «На відміну від показань, визначення яких міститься у ч. 1 ст. 95 КПК України...».

Цікавою є сама ідея вчергове у доктрині провести розмежування категорій «показання» від «пояснення». При цьому, аргументи, якими оперує Олексій Анатолійович (стор. 52-54 дисертації), користуються й інші автори, бо ним обрано не якусь нову царину, а ту ж оперативно-розшукову діяльність, в межах якої оперативні підрозділи наділені повноваженнями опитувати осіб за їх згодою. Відповідне вихідне судження віднесено дисертантом до блоку

наукової новизни «удосконалено» (стор. 19 дисертації), хоча, як мені видається, що підтверджується вивченням відповідних шпальт дисертації, про жодне «удосконалення» мову вести не слід.

Олексій Анатолійович спробував унести й свою лепту у дискусію щодо поділу доказів на досудові та судові. Але на відміну від тих аргументів знаних процесуалістів, якими оперує здобувач, я є прихильником більш «м'якшого» підходу (рекомендувала б для ознайомлення монографію к.ю.н., доцента Ірини Іванівни Шепітько «Судовий розгляд в системі судового провадження у першій інстанції. Харків: Право: Вид. агенція «Апостіль», 2018 224 с., у якій, у другому розділі, розглянуто судові дії вербального та невербального характеру, а також інші дії пізнавального характеру). Резонними є рекомендації науковиці щодо покращення унормування допиту, а також такого його різновиду, як перехресний допит (див. стор. 100-103 та інші). Та й загалом, сподіваюся, що рекомендована монографія стане дороговказом з багатьох питань судового слідства, яке, на жаль, на сьогодні не виділяється законодавцем із етапів судового розгляду, хоча за своєю суттю, діяльністю, котра у перебігу реалізовується, належить саме до такого різновиду активності суду. *Не можу не відзначити, що дисертація авторства Ірини Іванівни значиться у списку використаних Олексієм Анатолійовичем джерел за номером 354, але жодних із означених вище підходів та аспектів із неї не використано ні для дороговказу, ні для авторської критики. Лише на стор. 75 у підрозділі 2.2. Олексій Анатолійович побіжно наводить умовисновок Ірини Іванівни про судовий розгляд як «...нове самостійне дослідження всіх обставин..., яке реалізується за рівноправності та змагальності сторін...».*

Підрозділ 2.3. загалом про те, як досягнути «стандарту доказування», під яким розуміють формулу доказаності поза розумним сумнівом, тобто щодо достатнього ступеня ймовірності знання при прийнятті судом рішення у кримінальному провадженні» (стор. 89 дисертації) та як дотриматися міжнародних правових стандартів оцінки показань учасників кримінального провадження задля розвитку національного кримінального судочинства. Згоджуся із автором твердження, яким оперує і наш дисертант, що «урахування норм ЄКПЛ та висновків, викладених у рішеннях ЄСПЛ в діяльності суддів – прямий обов'язок суду, що визначений Конституцією України, КПК України та Законом України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» (стор. 91 дисертації). Категоричне уникнення суддями та й іншими суб'єктами провадження вже констатованих ЄСПЛ порушень є гострим та не до кінця вирішеним питанням. Тому повною мірою має рацію Олексій Анатолійович, аналізуючи вже виявлені ЄСПЛ порушення у перебігу допитів, дослідження та оцінки доказів. Цим він допомагає практикам упередити повторення вже допущених помилок і промахів у процесуальній діяльності. На часі є й переважна більшість із тих рекомендацій, які надає дисертант у царині імплементації положень міжнародних актів у національне кримінальне процесуальне законодавство.

Третій розділ дисертації «Оцінка показань свідка, потерпілого, обвинуваченого та експерта в суді першої інстанції» налічує чотири

підрозділи, серед яких, логічне, значиться оцінка показань обвинуваченого, потерпілого, свідка та експерта у кримінальному провадженні.

Дисертант цілком закономірно розглядає таку практичну проблематику, як взаємозв'язок визнання чи заперечення вини обвинуваченим, зміни ним показань тощо із тими кінцевими процесуальними рішеннями, які суд вправі приймати на даній стадії. Згоджуся із дисертантом, що у кінцевому результаті радше варто вести мову вплив означених ситуацій на проміжні рішення у кримінальному провадженні. На підставі аналізу правозастосовної практики та наукових позицій, Олексій Анатолійович визначає основні вимоги щодо діяльності суду першої інстанції, які дадуть змогу здійснити правильну оцінку відомостей, що містяться у показаннях обвинуваченого (стор. 114 дисертації). Окремим випадком оцінки показань обвинувачених цілком вірно виділено оцінку показань одного зі співучасників кримінального правопорушення щодо іншого.

У підрозділі 3.2. вірно акцентовано увагу, що «...надзвичайно важливими є показання потерпілого для доведення вини обвинуваченого, який заперечує причетність до інкримінованого кримінального правопорушення за відсутності інших свідків його вчинення. В таких випадках показання потерпілого мають оцінюватися з урахуванням інших отриманих у ході досудового розслідування і досліджених у судовому засіданні доказів – висновків експертиз, речових доказів, документів» (стор. 123-125 дисертації). Згоджуся в повній мірі із авторським твердженням про те, що «Оцінюючи належність показань потерпілого, необхідно звернути увагу, що зміст цього доказу має бути в об'єктивному зв'язку з певними обставинами кримінального провадження» (стор. 128 дисертації).

Як позитив варто підкреслити, що автором розглянуто й такий аспект проблематики, як вплив об'єктивних та суб'єктивних чинників на ті форми спілкування у перебігу яких можуть надаватися показання (стор. 125-128 дисертації).

Заслуговують на увагу й синтезовані елементи перевірки й оцінки достовірності показань потерпілого (стор. 130-131 дисертації), як і рекомендації щодо підставності визнання судом доказами досудових показань потерпілого, бо й справді самого факту введення режиму воєнного стану для цього зовсім недостатньо (стор. 131-133 дисертації).

Цілком репрезентативними є результати анкетування практиків, що наведені у підрозділі 3.3., які засвідчують, що можливою є заінтересованість свідка в результатах кримінального провадження, тому з огляду на цей факт, серед іншого, й потрібно оцінювати його показання. Така «заінтересованість» може слідувати із цілої низки бажань та переконань свідка, які теж необхідно встановлювати.

Розглянуто й такий цікавий та болючий практичний аспект, як протиставлення права свідка бути допитаним під псевдонімом «праву обвинуваченого на відкритий і справедливий судовий розгляд» (стор. 146-148 дисертації). Вірно підмічено, що проблема слідує з того, що «ні профільний

Закон, ні КПК України не врегульовує питання оцінки судом показань, які надаються свідком-конфідентом».

Зміст підрозділу 3.4. акцентований на меті отримання від експерта показань, їхньої вартісності, умов та обставин такого допиту тощо. *Одразу зазначу, що не варто із такого актуального практичного питання вдаватися до пунктів Постанови Пленуму Верховного Суду України датованої ще 1997 роком(див. стор. 151 дисертації). «Свіжіших» рішень та правових позицій у судовій практиці цілком вистачає.*

Також висловлю свою незгоду із тим, що «Відомості про хід і способи експертного дослідження для суду значення не мають, на відміну від відомостей, які вдалося встановити експерту за допомогою застосування спеціальних знань» (стор. 152 дисертації). Переконана, що все ж таки хід та способи експертного дослідження мають значення для суду і доказом цьому є наявна судова практика та доктринальні позиції.

Як мені видається, лише побіжно автором означена така практична проблема, як «дискредитація», як мета допиту експерта та її виправданість чи алогічність. Так, автор одним абзацом процитував різновиди такої дискредитації, а саме: самого експерта через доказування його некомпетентності; висновку експерта з об'єктивних та із суб'єктивних причин (стор. 153 дисертації). Але ж тут криється ціла горстка причинної та наслідкової проблематики, яка залишилася без належної уваги... А у висновкових судженнях лише описово значиться «Визнання судом першої інстанції показань експерта такими, що не відповідають вимогам належності, достовірності або допустимості доказів, призводить не лише до неможливості їх подальшого використання у доказуванні та обґрунтуванні прийнятих рішень, а й ставить під сумнів доказове значення висновків експертного дослідження, сумнівність яких слугувала проведенню допиту експерта» (стор. 165 дисертації). А які ж авторські рекомендації?

Наукове та практичне значення результатів дослідження полягає в тому, що сформульовані й аргументовані в дисертації висновки та пропозиції використані: а) у науково-дослідній роботі – для подальших наукових досліджень у сфері кримінального процесуального доказування в суді першої інстанції; б) у правотворчій діяльності – для удосконалення правового регулювання діяльності суду з дослідження та оцінки доказів під час судового провадження; в) в правозастосовній діяльності – як рекомендації суддям, прокурорам, слідчим, адвокатам; г) у навчальному процесі – під час викладання навчальних дисциплін «Кримінальний процес», «Докази та доказування у кримінальному провадженні» та розробці навчально-методичного забезпечення (акт впровадження Львівського державного університету внутрішніх справ № 90 від 01.11.2023 р).

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій в опублікованих наукових працях. Моя відповідь на запитання про стан та якість оприлюднення здобувачем основних результатів дослідження, щодо повноти викладу наукових положень, є позитивною та ствердною. Вельми промовистим є той встановлений мною факт, що починаючи з 2021 року Олексієм

Анатолійовичем велася не лише формальна наукова робота, а здійснювалася щорічно публікація фахових статей, є суттєва динаміка та наступальний рух у підготовці тез та наукових доповідей із участю у двох конференціях та двох семінарах, що свідчить про сумлінну авторську позицію та бажання донести до наукової спільноти свої напрацювання та пропозиції.

Основні наукові результати дисертації опубліковано в 10 наукових публікаціях, з них чотири статті у наукових виданнях, включених на дату опублікування до переліку наукових фахових видань України, дві статті – в іноземних наукових виданнях та чотири – у збірниках тез наукових доповідей, опублікованих за результатами участі у науково-практичних конференціях та семінарах.

Дані про відсутність текстових запозичень та порушення академічної доброчесності. Під час ретельного вивчення змісту дисертації фактів порушення академічної доброчесності не виявлено.

Дискусійні положення та зауваження. Позитивно оцінюючи зміст та наукове значення дисертації, надаючи певні рекомендації Олексію Анатолійовичу по ходу підготовки тексту цієї рецензії, хотілося б звернути увагу на дискусійні моменти, а також зробити певні критичні зауваження до роботи, зокрема:

1. У позитивному руслі відзначаючи наукове та практичне значення результатів рецензованого мною наукового дослідження, все ж таки доводиться констатувати, що одного акту впровадження не достатньо. Також дещо «куцим» виглядає перелік умовних позначень, судячи із тих скорочень, що наявні у тексті дисертації.

2. Спостерігаються певні коливання та незначні відмінності при викладі новизни у анотації та відповідних частинах вступу до дисертації, що загалом не міняє загальну картину наукової новизни, не порушує її цілісність.

3. Не вважаю за можливе при формулюванні авторської дефініції показань використовувати такі сполучення слів, як «процесуальна форма повідомлень, відомостей особи» (див. стор. 2, 167 та інші). По-перше, законодавець під «повідомленнями» вже й так розуміє цілу низку різнопланової діяльності, це і повідомлення про підозру (як діяльність, та як процесуальний документ), заяву (повідомлення) про вчинення кримінального правопорушення, повідомлення прокурора про..., повідомлення членів сім'ї про..., повідомлення про права, письмові повідомлення, що реалізовано певну процесуальну діяльність тощо. Крім того, у КПК України наявна Глава 6, яка має однойменну назву, а її стаття 111 у своїх частинах 1 та 2 передбачає, що «Повідомлення у кримінальному провадженні є процесуальною дією, за допомогою якої слідчий, прокурор, слідчий суддя чи суд повідомляє певного учасника кримінального провадження про дату, час та місце проведення відповідної процесуальної дії або про прийняте процесуальне рішення чи здійснену процесуальну дію. Повідомлення учасників кримінального провадження з приводу вчинення процесуальних дій здійснюється у випадку, якщо участь цих осіб у таких діях не є обов'язковою».

По-друге, не зрозумілим, з огляду змістового навантаження, є вжите авторське «відомостей особи».

4. Залишилося не зрозумілим, які «інші дані та відомості, які вносяться до протоколу відповідної слідчої (розшукової) дії та не є показаннями у розумінні законодавця» мав на увазі Олексій Анатолійович на стор. 2 дисертації. Хоча у тексті відповідного підрозділу я знайшла для себе розлоге авторське трактування, що варто відносити до такого із джерел доказів, як показання, а що— до документів.

5. На стор. 36 дисертації значиться, що «...опитані 59 % суддів, прокурорів та адвокатів вказали, що діяльність з оцінки доказів у суді першої інстанції в чинному КПК України належним чином не регламентована». Виникає запитання, а чи доцільно «зарегульовувати» таку діяльність у КПК, якщо, у першу чергу, це розумова діяльність? На стор. 167 у висновку до роботи за номером 4 сам автор підтверджує такий стан справ (а саме: «4. Оцінка доказів, як самостійний елемент процесу доказування, зокрема тих, що містяться у показаннях, тісно пов'язана з дослідженням доказів та полягає в розумовій, аналітичній діяльності суду з визначення таких властивостей доказів, як належність, достовірність, допустимість, а їх сукупності...»), а у висновку за номером 8 ще й додає, що «...розумовою, аналітичною діяльністю судді (суддів), заснованою на його логічній і психологічній компетентності...».

6. Тотальне моє заперечення викликала авторська констатація, яка має місце на стор. 25 дисертації, а саме: «За цього періоду розвитку теорії доказування категорії «достовірність», «достатність», «допустимість» та «належність» доказів активно використовувались у доктрині, проте згодом, у зв'язку з процесами становлення марксистсько лєнінської ідеології у всіх сферах життя, зокрема й у теорії доказів, почали поступатись своїм місцем на користь такої категорії доказування, як «істина» (матеріальна, об'єктивна)».

Дуже раджу дисертанту ознайомитися із науковим приростом від наукових розвідок Академіка Василя Тимофійовича Нора та його учня – Юрія Тарасовича Піха. Закликаю зрозуміти той факт, що «марксистсько-лєнінська ідеологія» не лише привласнила істину собі, а й зруйнувала її чистоту та справжність. Без мети встановлення істини кримінальне провадження перетвориться на вигідну котрійсь із сторін «угоду», за умов якої оцінювати докази взагалі не буде потреби. І це не лише проблема і загроза національного масштабу... Також раджу чудову книгу Пріта Барари «Діяти справедливо», яка здатна пролити світло на важливість ідеї встановлення істини у кримінальному провадженні не лише у національному вимірі.

Загалом зазначені зауваження відображають власну наукову позицію рецензента, а окремі із них можуть слугувати підставою для наукової дискусії під час захисту дисертації.

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам. Підсумовуючи сказане, можна зробити висновок, що дисертація Олексія Анатолійовича Рижного «Оцінка показань учасників кримінального провадження в суді першої інстанції» є самостійним, оригінальним, актуальним науковим дослідженням, в якому отримано нові науково обґрунтовані результати, які

несуть сутнісне теоретичне і практичне навантаження та вирішують важливе наукове завдання, що має істотне значення для теорії і практики кримінального процесу.

За кількістю та якістю публікацій, апробацією на науково-практичних заходах, загальним підходом до оформлення та викладу матеріалу (є відповідність наказу МОНУ №40 від 12.01.2017) дисертація відповідає Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, що затверджений постановою КМУ від 12 січня 2022 року № 44, а її автор – Олексій Анатолійович Рижий заслуговує присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право.

Рецензент

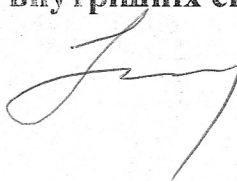
Професор кафедри кримінального процесу та криміналістики

Львівського державного університету внутрішніх справ

доктор юридичних наук, професор

Ірина БАСИСТА

27 грудня 2023 року

Підпис Ірини Володимирівни Басистої засвідчую

